

ТАРАСУН В. В.

г. Киев

ФАКТОРЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВЕННОГО ОСМЫСЛЕНИЯ, ИНТЕРПРЕТАЦИИ И ПЕРЕДАЧИ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБСЛЕДОВАНИЯ РЕБЕНКА-АУТИСТА

В статье раскрыты факторы, определяющие качество осмысления, интерпретации и передачи результатов обследования ребенка-аутиста, особенности формулирования диагностического заключения аутологом. Также детально раскрыты особенности работы аутолога с ребенком, страдающим аутизмом, на стадии обследования и первичной работы с клиентом.

Ключевые слова: дети с расстройствами аутистического спектра, диагностическое обследование, когнитивная деятельность аутолога.

Стаття надійшла до редколегії 23.03.2014

УДК 372.3

ТЕСЛЕНКО С. О.

м. Миколаїв

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті подано визначення понять «культура», «культура мовлення», «комунікативна культура»; висвітлено лінгводидактичні погляди вчених на характеристики комунікативної культури мовлення, літературні норми культури мовлення; проаналізовано результати анкетування вихователів старших дошкільних груп щодо їхньої обізнаності із проблемою формування комунікативної культури мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: культура, комунікативна культура, мовленнєва культура, діти старшого дошкільного віку.

Постановка проблеми. Спілкування є найважливішою частиною людського життя, а відтак, і частиною культури. У процесі спілкування дитина пізнає світ, що її оточує, засвоює і створює культурні цінності. На твердження вчених (Н. Я. Дзюбишина-Мельник, С. Я. Єрмоленко, Е. В. Ленец), культура мовлення починається із самоусвідомлення мовленнєвої особистості, вона зароджується і розвивається там, де носіям національної літературної мови не байдуже, як вони говорять і пишуть, як сприймається їхнє мовлення в різних суспільних середовищах. Отже, в умовах сьогодення актуальною є проблема формування комунікативної культури у дітей старшого дошкільного віку.

Мета статті. З'ясувати сутність понять «культура», «мовленнєва культура», «комунікативна культура»; проаналізувати результати анкетування вихователів старших груп щодо їхньої обізнаності із проблемою формування комунікативної культури у дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проведений теоретичний аналіз наукової літератури засвідчив, що проблему комунікації, комунікативної культури дітей дошкільного віку досліджували психологи (Л. С. Ви-

готський, О. М. Леонт'єв, М. І. Лісіна, В. А. Петровський, С. Л. Рубінштейн, А. Г. Рузьська та ін.), педагоги й лінгводидакти (А. М. Богуш, А. М. Виноградова, Н. В. Гавриш, Т. А. Маркова, Б. В. Менджерицька, Т. О. Піроженко, О. О. Смирнова, О. С. Ушакова, Р. М. Чумичова та ін.). Учені розуміють процес комунікації як передача кодованої інформації від суб'єкта до суб'єкта, що носить діяльнісний і діалогічний характер.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проблеми формування комунікативної культури дітей старшого дошкільного віку зумовило необхідність насамперед визначити поняття «культура». У термінологічних словниках культуру потлумачено як корисний, особистий, колективний і спільний досвід, «це сфера духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання освіти, духовної творчості [6, с. 182]; сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії // рівень розвитку суспільства у певну епоху, те що створюється для задоволення духовної потреби людини, освіченість, вихованість [4, с. 596; 9, с. 355]. Як бачимо, культура – це сутнісна характеристика людини, пов'язана з

людською здатністю цілеспрямованого перетворення довкілля, в ході якого створюється штучний світ речей, символів, а також зв'язків і відносин між людьми. Усе, що зроблено людиною чи має до неї відношення, є частиною культури.

Зауважимо, що в науковій літературі рівнозначно вживаються такі поняття, як «мовленнева культура», «культура мовлення», «культура мовленнєвого спілкування», «комунікативна культура», «культура спілкування». За Н. Д. Бабич, висока культура мовлення людини є свідченням її вихованості: культура мовлення є вагомим елементом поняття «культури людини» [1, с. 62]. Ученою виокремлено теоретичні та практичні засади культури мовлення. Так, теоретичними засадами є осмислення мовної норми, знання про функціональні стилі літературного мовлення, усвідомлення взаємозв'язків системи мови, структури мовлення і немовленнєвих (екстралінгвістичних) структур. Практичними засадами культури мовлення є систематичність знань, їх постійне поглиблення, інтерес, увага до мови і до рівня власного мовлення, поліфункціональність мовленнєвої практики й переконаність у суспільній значущості високого рівня культури мовлення всього народу [1, с. 10]. На думку В. Я. Мельничайка, культура мовлення – це дотримання сталих мовних норм усної і писемної літературної мови, а також свідоме, невимушене, цілеспрямоване, майстерне вживання мовно-виражальних засобів залежно від мети й обставин спілкування [7, с. 52]. І далі вчений наголошує на тому, що головною метою кожної культурної людини є збагачення свого мовлення, його удосконалення [7, с. 79].

За А. М. Богуш, культура мовлення – це вміння правильно говорити й писати, добирати мовно-виражальні засоби відповідно до мети та ситуації спілкування, це система вимог стосовно вживання мови мовленнєвої діяльності. Проявляється вона в таких характеристиках: 1) правильність (відповідність ustalеним у літературній мові законам, правилам і нормам); 2) нормативність (дотримання правил усного і писемного мовлення: лексичних (значення слів, семантичні відтінки слів, сполучуваність слів), граматичних (рід, число, відмінок), орфоепічних (правильна вимова); 3) адекватність мовлення (точність вираження думок, почуттів,

ясність, зрозумілість мовлення); 4) точність мовлення (якщо вжиті слова відповідають ustalеним мовним значенням); 5) логічність мовлення (поєднання мислення, мови і мовлення, це ступінь поєднання слів у реченні за законами розумової (мислительної діяльності), це відповідність смислових зв'язків і відношень одиниць мови в мовленні, зв'язкам і відношенням предметів і явищ у реальній дійсності); 6) різноманітність (багатство мовлення); 7) естетичність (естетична привабливість мовлення, вдале використання естетичних потенцій мови – тон, темп, звучність, наявність образних висловів тощо); 8) чистота (відсутність у мовленні нелітературних елементів, брутальних, лайливих ноток, відповідність інтонації змістові та експресії висловлювання); 9) доречність мовлення (поєднує в собі точність, логічність, виразність, чистоту, відповідність ситуації спілкування, організовує мовлення відповідно до мети висловлювання [8, с. 45].

У руслі дослідження вважаємо за необхідне розглянути сутність поняття «мовна норма». За словами А. М. Богуш, норма літературної мови – це головне поняття вчення про правильність мовлення та його культуру. Мовна норма – це ustalені правила вимови і правопису, добору слова, граматичної форми, синтаксичних конструкцій (речення), закріплені у словниках і довідниках [3, с. 68]. На твердження А. А. Волкова, мовленнєва норма – це правило, взірець вживання слова, словосполучення, речення. Характерними особливостями літературної норми, на думку вченого, є відносна стійкість, розповсюдженість, загальноновживаність, загальнообов'язковість, відповідність вживанню, традиціям та можливостям мовленнєвої системи. Мовленнєві норми не вигадуються вченими, вони відображають закономірні процеси, що відбуваються в мові, та підтримуються мовленнєвою практикою [5, с. 4]. За Н. Д. Бабич, нормативним є мовлення: 1) що відповідає системі мови, не суперечить її законам; 2) в якому варіант норми володіє новими семантико-стилістичними можливостями, увиразнює, уточнює контекст, дає додаткову й вичерпну інформацію; 3) в якому не допущено стилістичного (і стильового) дисонансу; 4) в якому доречно обґрунтовано застосовані норми з іншого стилю; 5) в якому не допущено зміщення норм різних мов під впливом білінгвальної мовленнєвої практики [1, с. 69].

Комунікативна культура особистості розглядається як одна з характеристик її комунікативного потенціалу, як синонім терміну «культура спілкування» (Т. А. Кривченко). Учені (Ю. Д. Апресян, Л. А. Введенська, Т. А. Ладиженська, М. Р. Львов та ін.) розуміють комунікативну культуру як сукупність знань про мову, як культуру володіння усним і писемним мовленням. Інші вчені (О. О. Бодальов, Б. Г. Ананьєв та ін.) вважають, що комунікативна культура є одним із компонентів загальної культури особистості і сукупністю таких знань, умінь, навичок, які дозволяють їй результативно використовувати свої психічні, фізичні, особистісні якості для ефективного вирішення комунікативних завдань.

Зіставлення понять «культура мовлення» і «комунікативна культура» дозволило дійти висновку, що вони співвідносяться як загальне і приватне, оскільки жодна з функцій спілкування, зокрема комунікативна, не може здійснюватися в чистому ізольованому вигляді. Комунікативна культура як більш вузьке поняття несе в собі ознаки загального родового поняття «культура спілкування» (О. О. Бодальов). Як бачимо, в основі комунікативної культури лежать загальноприйняті моральні вимоги до спілкування та культури мовлення.

На думку вчених (О. О. Бодальов та ін.), людині з високим рівнем комунікативної культури притаманне: емпатія (вмінням бачити світ очима інших, розуміти його); доброзичливість (повага, симпатія, вміння розуміти людей, готовність підтримувати інших); автентичність (здатність бути самим собою в контактах з іншими людьми); конкретність (уміння говорити про свої конкретні переживання, думки, дії, готовність відповідати однозначно на запитання); ініціативність (здатність «йти вперед», встановлювати контакти, готовність братися за якісь справи в ситуації, що вимагає активного втручання, а не просто чекати, коли інші почнуть щось робити); безпосередність (уміння говорити і діяти безпосередньо); відкритість (готовність відкривати іншим свій внутрішній світ і тверда переконаність у тому, що це сприяє встановленню здорових і міцних відносин з довколишнім); сприйнятливості (уміння висловлювати свої почуття і готовність приймати емоційну експресію з боку інших); допитливості (зацікавленість власним життям і поведін-

кою, готовність отримувати від людей будь-яку інформацію про себе, наявність самооцінки) [2, с. 78–83].

Успіх сформованості комунікативної культури дитини залежить від того, наскільки сформована в неї комунікативна компетенція, під якою А. М. Богуш розуміє «комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування, стриманість у спілкуванні; культуру мовленнєвої комунікації» [8, с. 20].

Започатковуючи експериментальне дослідження насамперед було проведено анкетування вихователів з метою з'ясування розуміння ними проблеми формування комунікативної культури дітей. З'ясувалося, що на перше запитання «Як Ви розумієте поняття «комунікативна культура» було отримано такі відповіді: «це загальноприйнятий мовний етикет, це оволодіння літературними нормами рідної мови» – 26% вихователів, «це правильність користування всіма засобами розвитку мовлення в процесі комунікації, це дотримання норм етикету, ввічливості, це адекватне вживання паралінгвістичних засобів виразності мовлення» – 32% респондентів, «це гарне мовлення, інтонаційно виразне, без суржику, уважність до співрозмовника, вміння його вислуховувати, не перебиваючи» – 42 % вихователів.

За другим запитанням «Які комунікативні ознаки, на Ваш погляд, характеризують культуру рідного мовлення?» з'ясувалося, що не всі вихователі обізнані із комунікативними ознаками. Так, ними називалися такі: «це правильність, логічність, смислова завершеність, ком позиційність» – 42% респондентів (як бачимо, вихователі назвали переважно характеристику зв'язного висловлювання); «це правильність вимови звуків, використання в мовленні образних виразів, фразеологізмів, порівнянь, це його виразність, логічність, правильне вживання немовних засобів виразності мовлення» – 32% вихователів, «це вміння правильно будувати своє висловлювання, логічність, образність, правильне вживання мовних і немовних засобів виразності» – 26% респондентів.

Щодо третього запитання «Що таке мовна норма?», зауважимо, що майже всі вихователі

правильно розуміють сутність означеного поняття. Так, 82% вихователів визначили її як «усталені норми вимови звуків, добору слів, поєднання слів у реченні, граматичні й стилістичні норми». Інші ж респонденти (18%) обмежились такими визначеннями: «це норма вимови звуків і вміння правильно висловлюватись», «це вміння правильно говорити, не порушуючи мовної норми».

Відповіді на запитання «Назвіть засоби виразності мовлення» дозволили констатувати, що більшість вихователів вдалися до узагальнення: 46% назвали «це мовні і немовні засоби», 40% – виокремили такі: «це голос, тембр, інтонація, позамовні – міміка, вираз обличчя, жести, рухи людини»; 14% – респондентів зауважили лише «вміння виразно розмовляти».

Щодо наступного запитання «Які засоби Ви використовуєте для формування комунікативної культури своїх вихованців?», то було названо такі: дидактичні картини (20%), перегляд діафільмів, відеороликів (16%), художня література (32%), мовленнєві і зображувальні етюди (6%), сюжетні ігри (28%), рольові ігри (18%).

На останнє запитання «В яких видах діяльності Ви плануєте роботу з формування комунікативної культури мовлення старших дошкільників?», називалися такі: розігрування діалогів (28%), драматизація художніх оповідань на заняттях з художньої літератури (20%), повторення рухів і жестів у дидактичних іграх на заняттях з розвитку мовлення (28%), проведення українських народних рухливих ігор на прогулянці (24%).

TESLENKO S. O.
Mykolaiv

FORMATION COMMUNICATIVE CULTURE PROBLEMS IN PRESCHOOL CHILDREN

This article contains definitions of «culture», «culture speech», «communication culture»; highlights lingual didactic views of scientists on the characteristics of speech communication, literary norms of speech; analysis of poll junior kindergarten teachers about their awareness with the problem of communicative speech culture kids of the preschool age.

Keywords: culture, communication culture, speech culture, children preschool age.

ТЕСЛЕНКО С. О.
г. Николаев

К ПРОБЛЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В статье дано определение понятий «культура», «культура речи», «коммуникативная культура»; освещены лингводидактические взгляды ученых, касающиеся характеристики коммуникативной культуры речи, литературных норм культуры речи; проанализированы результаты анкетирования воспитателей старших дошкольных групп по их осведомленности с проблемой формирования коммуникативной культуры речи детей старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: культура, коммуникативная культура, речевая культура, дети старшего дошкольного возраста.

Висновки і перспективи досліджень. Результати анкетування засвідчили обізнаність вихователів із проблемою формування комунікативної культури дітей старшого віку. Водночас зауважимо, що із поміж видів діяльності було виокремлено лише навчально-мовленнєву (заняття з розвитку мовлення) і художньо-мовленнєву (заняття з художньої літератури). Поза увагою вихователів залишилися образотворчо-мовленнєва, театраль-но-мовленнєва, музично-мовленнєва й літературно-мовленнєва, які входять до складу художньо-мовленнєвої діяльності.

Перспективою дослідження є розробка й проведення методики формування комунікативної культури старших дошкільників у різних видах художньо-мовленнєвої діяльності.

Список використаних джерел

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення / Н. Д. Бабич. — Львів : Світ, 1990. — 232 с.
2. Бодальов О. О. Личность и общение: Избранные труды. — М. : Педагогика, 1983. — 272 с.
3. Богуш А. М. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах : підручник, 2-ге вид., доповн. і перероб. — К. : Видавничий дім «Слово», 2008. — 440 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. на СД) / укл. і гол. ред. В. Т. Бу-сол. — К; Ірпінь : ВТБ «Перун», 2009. — 1736 с.
5. Волков А. А. Курс русской риторики / А. А. Волков. — М. : Изд-во храма Св. Муч. Татианы, 2001.
6. Гончаренко С. Український педагогічний словник. — Київ : Либідь, 1997.
7. Мельничайко про культуру нашого мовлення / В. Я. Мельничайко, Т. В. Добрянська. — Тернопіль, 1991. — 140 с.
8. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. — Х. : Ранок, 2011. — 176 с.
9. Новий словник іншомовних слів: близько 40000 слів і словосполучень / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хом'як, А. А. Дем'янюк ; за ред. Л. І. Шевчен-ко. — К. : АРІЙ, 2008. — 672 с.

Стаття надійшла до редколегії 23.04.2014